

Dzieci z wadą słuchu w szkole masowej

/Wskazówki i praktyczne rady dla nauczycieli/

Idea wspólnego nauczania dzieci z wadą słuchu razem z pełnosprawnymi rówieśnikami w ostatnich latach ma coraz więcej zwolenników i propagatorów. Wiele dzieci z wadą słuchu czerpie niezaprzeczalne korzyści z nauczania integracyjnego, jest jednak grupa dzieci, które nie kwalifikują się do pełnej integracji. Jest to uwarunkowane wieloma czynnikami tkwiącymi w dziecku, jego środowisku domowym i szkolnym. Problem ten został bardzo trafnie sformułowany przez A. Love: „**nauczanie wspólne - kiedy to możliwe, nauczanie specjalne - kiedy to konieczne**”.

Grupa uczniów z wadą słuchu, która może i powinna być objęta pełną lub częściową integracją stanowi specyficzną społeczność ze względu na bariery komunikacyjne. Specyfika porozumiewania się z uczniem niedosłyszącym stwarza szczególne problemy w procesie dydaktyczno-wychowawczym. Stawia to przed nauczycielem szkoły masowej, w której uczą się dzieci z wadą słuchu, szczególne zadania, którym musi sprostać.

Trudności w kontakcie słownym ograniczają zazwyczaj kontakty społeczne - zarówno z osobami dorosłymi, jak i z rówieśnikami. Powoduje to opóźnienia w rozwoju społecznym i emocjonalnym, mniejszą zaradność życiową, mniejszą samodzielność, brak umiejętności rozwiązywania konfliktów w grupie itp.

Dzieci z ciężkim uszkodzeniem słuchu od bardzo wczesnych lat muszą się więcej uczyć, a nie zawsze są odpowiednio nagradzane i doceniane. Brak im pełnej akceptacji rodziców i dalszego środowiska. Odbija się to niekorzystnie na ich prawidłowym rozwoju emocjonalnym.

Dzieci wychowywane nadmiernie rygorystycznie są zahamowane, lękliwe, brak im poczucia własnej wartości, co przejawia się w braku pewności siebie. Obawiają się podjąć decyzję, oczekują stałej zachęty i wskazówek od dorosłych, są im nadmiernie podporządkowane i uzależnione od nich.

Z kolei nadmierna opiekuńczość rodziców, próby zaspokojenia wszystkich zachcianek, wyręczanie w działaniach, sprawia, że dziecko nie jest przyzwyczajone do obowiązków i rygorów. Powoduje to dysproporcje między poziomem intelektualnym, a poziomem dojrzałości, w tym przypadku znacznie obniżonym. Dziecko nie liczy się z potrzebami innych, uważa się za najważniejsze, oczekuje stałego zainteresowania swoją osobą. Nie umie dzielić się, nie umie czekać na swoją kolej w zabawie, domaga się ciągłych pochwał, próbuje narzucać swoją wolę innym. Bardzo często może to być powodem odrzucenia przez grupę rówieśniczą.

Niedojrzałość emocjonalna, przejawiająca się w nadmiernym zahamowaniu, albo nadmiernym pobudzeniu, utrudnia dziecku korzystanie z lekcji, a kolejnymi konsekwencjami są: nadmierne izolowanie się od grupy, nieumiejętność nawiązywania stałych kontaktów uczuciowych, chęć imponowania innym, często w sposób niekonwencjonalny.

W okresie nauki szkolnej uczeń z wadą słuchu, jeśli tylko pozwala na to czas, powinien być angażowany do prac na terenie klasy i szkoły. Daje to mu możliwość zaprezentowania swoich umiejętności i zainteresowań, a także korygowania niewłaściwych postaw.

Te wszystkie pojawiające się trudności są w pewnym sensie naturalnym skutkiem wady słuchu. Mogą one być i są skutecznie pokonywane w sprzyjających warunkach, do których na pewno należy pobyt w szkole masowej.

Opóźnienie rozwoju mowy i języka, z jakim rozpoczyna naukę szkolną niemal każde dziecko ze znaczną wadą słuchu, zdecydowanie utrudnia mu dorównywanie rówieśnikom pod względem przyrostu wiedzy i umiejętności.

W jaki sposób nauczyciel może pomóc dziecku niedosłyszącemu w zdobywaniu wiedzy w szkole masowej?

Podstawowym warunkiem dobrej pracy nauczyciela z dzieckiem z wadą słuchu jest **wnikliwe rozpoznanie umiejętności i możliwości dziecka**. Uczeń taki powinien być pod stałą obserwacją nauczyciela.

Rozpoczynając pracę w klasie nauczyciel powinien wyjaśnić wszystkim uczniom, jakie trudności może mieć ich niedosłyszący kolega lub koleżanka. Można powiedzieć im, że podobnie jak okulary służą do korekty wzroku, aparat słuchowy służy do wzmocnienia dźwięków dochodzących do ucha. Uczniowie powinni wiedzieć, że niedosłyszący kolega może ich nie usłyszeć albo nie zrozumieć od razu, ale przecież widzi, myśli, czuje i może być z powodzeniem uczestnikiem wspólnej nauki i zabawy. To nauczyciel powinien wpłynąć na to, by dziecko z wadą słuchu

zostało zaakceptowane przez rówieśników w klasie, ale również on musi wyważyć swój stosunek do całego zespołu, aby swoją postawą nie spowodować rozdzwisku i zawiści wśród dzieci. Dlatego dziecko niedosłyszające nie może być faworyzowane, lecz powinno być traktowane podobnie jak jego pełnosprawni koledzy we wszystkich sprawach, które nie mają związku z wadą słuchu. Ważną sprawą jest ukazanie wszystkim dzieciom jak wiele nakładu pracy i czasu wymaga opanowanie wiedzy i umiejętności przez ich niepełnosprawnego kolegę. Jest to niezmiernie istotna sprawa w sytuacji, gdy dokonujemy oceny. Dziecko niedosłyszające bardzo pragnie dobrych ocen i sukcesu. Widzi, że jego rówieśnicy poświęcają znacznie mniej czasu na naukę. Budzi to żal, zniechęcenie, poczucie inności. Nauczyciel musi zawsze pamiętać i uświadamiać to uczniom i ich rodzicom, że **ocena dziecka z głęboką wadą słuchu** będzie zawsze względna. Relatywność oceny oznacza uwzględnienie możliwości i obiektywnych ograniczeń dziecka, mimo, że wymagania programowe wobec niego będą takie same, jak w stosunku do całego zespołu klasowego.

Sprawą zasadniczą, jest **zapewnienie podczas lekcji bezwzględnej widoczności twarzy osoby mówiącej** - nauczyciela lub innych uczniów mówiących. Jest to najistotniejszy czynnik decydujący o możliwości komunikacji między uczniem z wadą słuchu a słyszącymi.

Przychodząc do szkoły dziecko musi przyzwyczać się do innego sposobu mówienia nauczycieli i uczniów w klasie. Wobec tego rozumienie lekcji wymaga od dziecka bardzo dużego wysiłku, długotrwałej koncentracji uwagi i wyjątkowej odporności na zmęczenie. Uczestnictwo w każdej lekcji jest samo w sobie trudnym zadaniem, gdyż wypowiedzana jest ogromna liczba zdań, używana intonacja jako element znaczący, a także wprowadzane pojęcia abstrakcyjne. Wielu informacji dziecko nie słyszy wcale, albo słyszy je w sposób zniekształcony lub niepełny, że nie może ich zrozumieć. Najlepiej, gdy nauczyciel w trakcie zajęć przyjmuje pozycję statyczną znajdując się na podium, nie spaceruje po klasie, nie staje za plecami ucznia czy plecami do niego, jak ma to miejsce w trakcie pisania na tablicy i jednocześnie wyjaśnianie tematu. Nauczyciel powinien mówić wyraźnie, naturalnym głosem, o normalnym natężeniu. Rozumienie utrudnia również nadmierna gestykulacja, gwałtowność ruchów rąk i głowy, zbyt szybkie tempo mowy (dobrze, gdy podczas przekazu istotnych treści jest zwolnione), pomyłki językowe i inne, zbędne powtórzenia, nieoczekiwane powracanie do wcześniej już poruszanych treści bez wcześniejszego zasygnalizowania. W przypadku dzieci w młodszym wieku

szkolnym, mówiących niewyraźnie, wysokim głosem, wskazane jest, aby nauczyciel możliwie często rekapitulował wypowiedzi uczniów.

W czasie trwania lekcji należy pozwolić uczniowi na odwracanie się w kierunku odpowiadającego ucznia (ułatwieniem jest krzesło obrotowe dla dziecka z wadą słuchu), lub zadbać o takie ustawienie ławek, aby uczeń niedosłyszający widział twarze kolegów. Dodatkowym ułatwieniem jest zwracanie się do pozostałych dzieci po imieniu, bardzo pomoże to dziecku niedosłyszającemu szybko zorientować się, kto odpowiada.

Ważną sprawą jest **miejsce ucznia niedosłyszającego w klasie**. Aby stworzyć mu optymalne warunki odbioru mowy, powinien taki uczeń siedzieć w pierwszej lub drugiej ławce, w rzędzie przy oknie, gdyż ważne jest właściwe oświetlenie twarzy mówiącego nauczyciela. Nie może ona być ukryta w cieniu, muszą być widoczne wszystkie części twarzy. Uwaga! - zbyt ostre oświetlenie twarzy nauczyciela, ciemne okulary, broda, wąsy - utrudniają dziecku odczytywanie mowy z ust.

Dodatkowym utrudnieniem w odbiorze mowy przez aparat słuchowy jest **hałas** - rozmowy innych dzieci, hałas na korytarzu, szelest kartek itp. Trzeba pamiętać, że aparat słuchowy pomaga dziecku niedosłyszającemu, ale nie przywraca prawidłowego słuchu, wzmacnia tylko siłę dźwięku, a więc nie tylko głos rozmówcy ale i wszelkie hałasy. Hałas zaś przeszkadza w rozumieniu mowy, dlatego nauczyciel powinien zwrócić uwagę na to, by stałe miejsce dziecka z wadą słuchu znajdowało się z daleka od źródła wzmożonego hałasu. Należy zadbać także o wyciszenie hałasu w klasie (np. filcowe podkładki pod nogami krzeseł). Hałas powoduje złe rozumienie sytuacji. Dziecko myląc źródła hałasu (myśli, że gwar jest w klasie), może w takiej sytuacji sam zachowywać się głośno. Innym negatywnym skutkiem hałasu może być nadmierne wyciszenie aparatu bądź całkowite wyłączenie go. W ten sposób - w obawie przed kolejnym urazem akustycznym - dziecko pozbawia się możliwości korzystania z aparatu słuchowego. Hałas uraża słuch, a także sprzyja dekoncentracji, co utrudnia nadążanie za tokiem lekcji i powoduje nadmierne zmęczenie.

Dziecko ze znaczną wadą słuchu z reguły ma **trudności z nadążaniem za tokiem zajęć**, gdyż nie może jednocześnie wykonywać kilku czynności. Słuchanie nauczyciela wymaga obserwowania jego twarzy, nie może więc w tym samym czasie odnaleźć strony w książce, ani rysować, ani przepisywać itp. Dlatego dziecko z wadą słuchu powinno siedzieć z uczniem zdolnym, zrównoważonym emocjonalnie, na którego pomoc może w każdej chwili liczyć.

Pamiętajmy, że uczniowi z wadą słuchu potrzebna jest pewność znajomości tematu lekcji, czyli pożądane staje się dostarczenie mu najlepiej z wyprzedzeniem, pewnego rodzaju „szkieletu” zajęć, pomagającego we właściwym ukierunkowaniu się na odbiór, rekonstrukcję i uzupełnienie brakującej wiedzy zarówno w trakcie, jak i po zakończeniu zajęć. W klasach młodszych te informacje powinni otrzymywać rodzice. Mogą wówczas przygotować dziecko do odbioru treści lekcji (np. wprowadzenie i wyjaśnienie nowego słownictwa, ogólne zapoznanie z tematyką). W klasach drugiego etapu edukacyjnego ta procedura jest również niezbędna. Na każdym poziomie nauczania daje uczniowi niedosłyszącemu poczucie bezpieczeństwa. Dbalność o oddzielenie przez nauczyciela, treści istotnych od mniej istotnych też pomaga uczniowi z zrozumieniem przekazu i podążaniem za tokiem lekcji, zwłaszcza podczas samodzielnego notowania (w klasach programowo wyższych). Jeżeli nauczyciel prowadzi lekcję chaotycznie, jest to niemalże katastrofą. Uczeń ze znacznym ubytkiem słuchu nie ma wówczas możliwości wspierania się logiką toku lekcji, logiką formułowanych myśli w oparciu o usłyszane treści; domyśla się zaś tych, których nie dosłyszał.

Zwracając się do dziecka z wadą słuchu, nauczyciel powinien posługiwać się prostymi zdaniami, a pytania powinny być tak budowane, by swoją konstrukcją sugerowały dziecku treść pytania. Pytania typu „pada deszcz?”, „odrobiłeś lekcje?” z reguły nie trafiają do dziecka, gdyż nie słyszy ono intonacji i odczytane z ust zdanie może przyjąć jako twierdzenie. Po zadaniu pytania wskazane jest danie dziecku dłuższego czasu na udzielenie odpowiedzi. Trzeba umieć ocenić, czy brak odpowiedzi wynika z braku wiedzy, czy też z braku zrozumienia pytania. W tym drugim przypadku należy powtórzyć pytanie, bądź przeformułować je, używając słów bliższych dziecku.

Bardzo duże problemy mają uczniowie niedosłyszący z **wypowiedziami na tematy dowolne**. Przyzwyczajeni są bowiem do bazowania na konkretnym obrazie, nie znają innych strategii myślenia, pozwalających na odejście w kierunku abstrakcji. Dlatego też należy wychodzić od konkretnych pytań i stopniowo dochodzić wraz z uczniami do udzielania bardziej oddalonych od konkretów odpowiedzi. W ten sposób pokazujemy mu jak radzić sobie z tematami „wolnymi”- dla nich zupełnie abstrakcyjnymi.

Przy **omawianiu czytanek, spektakli, lektur**, trzeba pomóc dziecku, podając mu pewien schemat pytań, na które powinno odpowiedzieć. Taki schemat ułatwi

dziecku skupienie uwagi na rzeczach istotnych i porządkuje treści, które dziecko chce przekazać.

Nie mniej ważną sprawą jest **nauka pisania**. Dzieci z wadą słuchu na ogół mają dobrą pamięć wzrokową i nie popełniają błędów ortograficznych, tylko popełniają błędy wynikające z niedosłuchu. Na poprawę umiejętności pisania możemy wpływać zadając krótkie teksty do przepisywania, zachęcając do dokładnego czytania i omawiając z dzieckiem popełnione błędy. Błędy gramatyczne i stylistyczne stają się rzadsze, w miarę jak dziecko opanowuje samodzielnie czytanie i znajduje przyjemność w tym zajęciu.

Szczególnie wiele trudności sprawia dziecku niedosłyszącemu [pisanie ze słuchu](#). Dziecko odbiera mowę w sposób bardzo zniekształcony, czasami w sposób szczałkowy. Pisze więc coś, czego raczej się domyśla z kontekstu zdania. Dlatego należy dyktować całe zdania lub części zdania mające sens, a unikać dyktowania pojedynczych słów. Nauka pisania ze słuchu powinna przebiegać w ścisłej współpracy z rodzicami. Można pisanie dyktand potraktować jako formę pracy indywidualnej z uczniem poza lekcjami. W czasie, gdy inni uczniowie piszą dyktando, uczeń niedosłyszący może pisać inny sprawdzian z zakresu języka polskiego.

W klasach starszych [pisanie „kartkówek”](#), jako sprawdzianu, bez uwzględnienia ograniczeń dziecka z dusfunkcją słuchu, mija się z celem. Zanim uczeń zdąży zorientować się, względnie upewnić się, czy właściwie zrozumiał polecenie lub wyjaśnić to, co było dla niego niejasne, czas przeznaczony na pracę mija. [Dyskusja, jako miara aktywności ucznia](#) na lekcji też nie może stanowić podstawy oceny, gdyż przy tradycyjnym ustawieniu ławek w rzędach jest on z niej wyłączony. Kłopotliwe jest też zgłaszanie się „na ochotnika”; przeszkodą są tu trudności z wypowiedaniem się, spotęgowane obecnością całej klasy. Uczniowie często wstydzą się własnego głosu. Z tych powodów większość dzieci niedosłyszących chciałaby odpowiadać tylko przed nauczycielem, np. przed lekcją wyrecytować wiersz.

W działaniach dydaktyczno-wychowawczych, niezmiernie ważna jest **współpraca nauczyciela z rodzicami** dziecka niedosłyszącego. Powinni być traktowani jako doświadczeni współpracownicy w trudnym procesie nauczania i wychowania dziecka z wadą słuchu. Każdy sukces ucznia w pokonywaniu piętrzących się trudności - jest sukcesem jego nauczycieli i rodziców zgodnie współpracujących.

LITERATURA DLA NAUCZYCIELI:

- ✓ Balejko A.,: „**Niedosłuch przyczyną niepowodzeń szkolnych**”
w: Życie Szkoły, nr 1/ 1972
- ✓ Buryń U., Hulboj T., Kowalska M., Podziemska : „**Mój uczeń nie słyszy. Poradnik dla nauczycieli szkół ogólnodostępnych.**” MEN, Warszawa 2001
- ✓ Góralówna M.: „**Jak pomóc uczniowi z uszkodzonym słuchem w klasie szkoły masowej. Wskazówki dla nauczyciela.**”
w: czasopiśmie Słyszę. Nr 10(36), październik 2000, Stowarzyszenie Przyjaciół Osób Niesłyszących i Niedosłyszących „Człowiek-Człowiekowi”
- ✓ Kosmalowa J. (red.): „**Dziecko z uszkodzonym narządem słuchu w szkole powszechnej i przedszkolu. Poradnik dla nauczycieli i wychowawców.**”
Seria: Zaburzenia słuchu nr 1, Instytut Fizjologii i Patologii Słuchu przy współpracy Stowarzyszenia Przyjaciół Osób Niesłyszących i Niedosłyszących „Człowiek-Człowiekowi”, Warszawa 1997
- ✓ Maciarz A.: „**Uczniowie niepełnosprawni w szkole powszechnej.**”
WSiP, Warszawa 1992
- ✓ Skorek E.M.: „**Dzieci z zaburzeniami mowy wśród rówieśników w klasie szkolnej**”. Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2000

Opracowanie: Danuta Kurdziałek

„Ściągawki” dla nauczyciela

Jak pomóc uczniowi z uszkodzonym słuchem w klasie szkoły masowej

Wskazówki te pochodzą z biuletynu wydanego przez Krajowe Laboratorium Akustyczne (National Acoustic Laboratories, Sydney, Australia). Są pomocne dla nauczycieli szkół masowych w Polsce, którzy mają w swojej klasie dziecko z uszkodzonym słuchem i posługujące się aparatem słuchowym.

Wskazówki dla nauczyciela

- Zaakceptuj ucznia. Twoja postawa pomoże mu w osiągnięciu postępów. Obserwuj ucznia, by poznać jego mocne i słabe strony, pamiętając o tym, że problemy ucznia nie muszą być koniecznie związane z ubytkiem słuchu.
- Wymagaj od ucznia, aby przystosował się do tych samych reguł, jakie obowiązują innych kolegów w klasie. Nie stwarzaj mu specjalnych przywilejów w związku z jego niedosłuchem.
- Staraj się wyjaśnić innym uczniom istotę upośledzenia słuchu. Wyjaśnienie tego innym uczniom przyczyni się do poprawy kontaktów pomiędzy uczniem źle słyszającym, a resztą klasy.

Klasa szkolna - akustyka i oświetlenie

1. Jeśli to możliwe, zadбай o to, aby klasa szkolna była wyłożona materiałem dźwiękochłonnym (np. miękkimi płytkami perforowanymi), by ograniczyć zjawisko echa. Jeśli jest to nieosiągalne, należy zastosować meble o miękkiej powierzchni, wykładzinę podłogową i zasłony, w celu przykrycia niektórych gładkich powierzchni i wyłumienia części hałasów zewnętrznych.
2. Zachęcaj wszystkich uczniów, by ograniczali hałasy, np. stukanie ołówkiem lub szuranie krzesłem.
3. Staraj się utrzymać niski poziom hałasu w klasie podczas dyskusji oraz zajęć dowolnych.
4. Wpłyń na nauczycieli w sąsiednich klasach, by utrzymywali względny spokój.
5. Upewnij się, że w czasie zajęć lekcyjnych nie używa się hałaśliwych maszyn, np. kosiarki na trawniku przed szkołą, wiertarki na korytarzu.

Miejsce w klasie

1. Posadź ucznia tak, aby mógł Ciebie widzieć i słyszeć, a także łatwo się obrócić, aby patrzeć i słuchać kolegów. W tradycyjnej klasie będzie to oznaczało, że uczeń powinien siedzieć pierwszej lub drugiej ławce w rzędzie od strony okna (źródło światła powinno być z tyłu).
2. Jeśli na jedno ucho uczeń słyszy lepiej niż na drugie, powinien siedzieć tak, aby był zwrócony lepiej słyszającym uchem do rozmówcy.
3. Gdy jakiś uczeń czyta głośno, niech cała klasa patrzy w jego kierunku. Uczeń z uszkodzonym słuchem, czyniąc tak samo (a jest to mu bardzo potrzebne) nie będzie się wówczas wyróżniał.
4. Pozwól, aby uczeń w klasie mógł się przemieszczać w zależności od tego, gdzie dzieją się najważniejsze sprawy.

Twój styl prowadzenia zajęć

1. Aby zwrócić uwagę ucznia zawołaj go po imieniu (unikaj dotykania ucznia).
2. Upewnij się, że uczeń uważa zanim przekażesz mu polecenie lub zadasz pytanie.
3. Wydając polecenie, zwracaj się twarzą ku uczniowi. Nie chodź, gdy do niego mówisz.
4. Patrz na ucznia, gdy on mówi. Pomoże Ci to w zrozumieniu i odczytaniu z ust jego wypowiedzi.
5. Mów zwyczajnym językiem. Unikaj pojedynczych wyrazów stosuj krótkie zdania lub frazy.
6. Mów w sposób naturalny, w normalnym tempie i z normalną intonacją. Unikaj przesadnej artykulacji lub krzyku.
7. Staraj się, aby źródło światła było z tyłu ucznia i aby Twoja twarz była oświetlona. Nie stój przy oknie, gdy jesteś zwrócony ku klasie, wtedy Twoja twarz będzie w cieniu, a światło będzie świeciło uczniowi w oczy.
8. Mówiąc lub czytając na głos uważaj, aby nie zasłaniać twarzy dłońmi lub książką.
9. Nie mów będąc zwróconym ku tablicy.
10. Używaj jak najczęściej pomocy wizualnych i tablicy. Jeśli omawiasz nowy temat, zapisz na tablicy słowa kluczowe lub przygotuj uczniowi krótki scenariusz zajęć.
11. Staraj się ograniczać ruchy rąk i głowy (jeśli nauczycielka nosi duże, zwisające kolczyki, które poruszają się wraz z ruchem głowy, odwraca to uwagę dziecka).
12. Daj uczniowi czas na odpowiedź. Być może będzie potrzebował on upewnienia się, czego od niego oczekujesz.
13. Jeśli uczeń nie odpowiada na pytanie, powtórz je na wypadek, gdyby nie uchwycił początku twego pytania. Jeśli nadal nie odpowiada, podaj pytanie w innej formie.

14. Sprawdź, czy uczeń zrozumiał, co zostało powiedziane. Poleć mu wyjaśnić lub powtórzyć pytanie. Jeśli tylko zapytasz „czy rozumiałeś?”, uczeń może przytaknąć, mimo, że nie rozumiał.
15. Zadając pytania unikaj takich, które wymagają odpowiedzi „tak” lub „nie”.
16. Uświadom sobie ograniczone możliwości korzystania z radia i wielu programów telewizyjnych przez ucznia, jak również problemy związane z korzystaniem ze środków społecznego przekazu.
17. Uświadom sobie problemy ucznia z robieniem notatek, literowaniem, dyktandami.
18. Zachęcaj ucznia, aby dawał Tobie znać, gdy czegoś nie usłyszał, nie rozumiał. Postawa pełna zrozumienia ze strony kolegi siedzącego obok ucznia źle słyszącego może być pomocna, lecz z drugiej strony zachodzi niebezpieczeństwo, że uczeń z wadą słuchu będzie niesamodzielny, zbyt polegając na partnerze.
19. Gdy uczeń włącza się do rozmowy grupowej w trakcie jej trwania, możesz mu pomóc wyjaśniając, o czym jest mowa.
20. Upewnij się, że uczeń zrozumiał za co został skarcony. Nie przyjmuj za pewnik, że zdaje on sobie sprawę z popełnionego błędu. Mógł nie zrozumieć, czego się od niego wymaga.
21. Naucz się alfabetu palcowego i języka migowego, jeśli Twój uczeń tego potrzebuje.
22. Uświadom sobie, że uczeń może słyszeć raz lepiej, a raz gorzej (poziom słyszenia może ulegać wahaniom).
23. Wykorzystuj każdą sposobność do indywidualnej pracy z uczniem.
24. Staraj się dowiedzieć jak najwięcej o stanie słuchu ucznia i rozszerzać wiedzę wszystkich uczniów o uszkodzeniach słuchu.

Dodatkowe problemy związane z uczeniem się

1. Pozostawaj w bliskim kontakcie z rodzicami ucznia niedosłyszącego.
2. Pamiętaj, że upośledzenie słuchu nie jest związane z inteligencją.
3. Zwróć uwagę na kontakty z rówieśnikami. Jeśli są one zaburzone, zbadaj możliwe przyczyny. Pamiętaj, że przyczyn zaburzeń społecznych interakcji może być wiele. Warto w sposób obiektywny ocenić, czy są one związane z wadą słuchu, czy też z innymi czynnikami.
4. **Pamiętaj, że aparat słuchowy nie czyni z ucznia z uszkodzonym słuchem osoby normalnie słyszącej.**

Na podstawie artykułu opublikowanego w „Co słyhać? Poradnik dla rodziców dzieci z wadą słuchu”
Nr1(4)1993,PZG - opracowała Danuta Kurdziałek